

GAETANO PASSARELLI

A gyermekek ünnepe

Megfontolások Jézus jeruzsálemi bevonulásának ünnepe
és az ünnep ikonográfiája kapcsán

AZ ÜNNEP ELNEVEZÉSE

Az [olajfa]ágak vasárnapján Jézus jeruzsálemi bevonulására emlékezünk, felidézve a nép „Hozsanna”-kiáltásait. Ez a nap a »Szent Hét«, vagy ahogy másképp nevezik: a »Nagyhét« kezdetét jelenti.

Ennek a jeruzsálemi eredetű ünnepnek¹ első említése Eteria zarándok-asszony *Útinaplójában* található, amely 381–384 között keletkezett², azonban a szöveg nem tartalmaz semmilyen specifikus megnevezést. Egyszerűen úgy írja le, mint azt a vasárnapot, amellyel megkezdődik a Húsvét előtti hét, amelyet »Nagyhétnek« hívnak³. Azonban a következő évszázad során már megtaláljuk az »[olajfa]ágak napja« elnevezést az örmény lecionáriumban⁴, majd pedig a grúz⁵ és a palesztin-szír⁶ lecionáriumokban.

Szoros kapcsolat áll fenn az ünnep és annak alapját jelentő tényszerű elem között. A XV. századtól kezdve az örmény keresztény közösségben megjelenési formája alkalmazkodik ehhez a sajátos elemhez. Az ünnepet ezért »Virágvasárnapnak« kezdik hívni, utalva azokra a virágokra, amelyeket a körmenetben az olajfaágak helyett hordoztak⁷.

¹ S. JANERAS, *La settimana santa nell'antica liturgia di Gerusalemme*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio. Conspectus historicus comparativus* (Bel, subsidia nr. 93), Romae 1997, 19–29.

² P. DEVOS, *La date du voyage d'Éthérie*, in *Analecta Bollandiana* 85 (1967), 165–174.

³ ETERIA, *Útinapló*. Megjelent a *Sources Chrétiennes* 296-ik köteteként 1997-ben. Magyarul Ivancsó István fordításában jelent meg: *Eteria útinaplója*, Nyíregyháza 1996. Ezt a hetet a bizánci hagyományban mind a mai napig »nagy és szent hétnek« hívják, ld. R. F. TAFT, *Semaine sainte dans la tradition Byzantine*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*, 69–91.

⁴ Ld. Ch. RENOUX, *Le codex arménien Jérusalem 121*, in *Patrologia Orientalis* 36 (1971/2), 256–259.

⁵ M. TARCHNISHVILI, *Le grand Lectionnaire de l'Église de Jérusalem (V^e–VIIIe siècle)*, (CSO 188–189), Louvain 1959–1960, nn. 571–175.

⁶ A. S. LEWIS, *A palestinian syriac Lectionary containing Lessons from the Pentateuch, Job, Proverbs, Acts and Epistles* (Studia Sinaitica nr. 6), London 1897, 78.

⁷ Ch. RENOUX, *La grande semaine dans les textes du Rite Arménien*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*, 54.

Azonban a keleti szírek (vagyis a káldok)⁸ ezt a napot a »Hozsanna ünnepe« nevezik, akárcsak az etiópok⁹, ezáltal mintegy a bevonulásnak tulajdonított diadalmas karaktert domborítják ki. Hasonló dolog figyelhető meg az örmény hagyomány egyes elemeiben, ahol a X. századtól kezdve több kézirat »ologomen« vasárnapnak nevezi ezt az ünnepet. Ez a kifejezés a Krisztust üdvözlő kiáltás első szavát veszi át: *Eulogimenosz ho erchomenosz* (áldott, aki jön..., Mt 21,10)¹⁰.

Az ünnep gyermekekhez való kapcsolódása már magának az ünnepnek a szívében rejtezik. A bizánci hagyományú egyház így énekel erről: „*Mi is, miként a gyermekek, hordozzuk a győzelmi jelvényeket, és hozzád kiáltunk, aki legyőzted a halált: Hozsanna a magasságban, áldott, aki jön az Úr nevében!*”¹¹

A hagyomány, amely felidézi a gyermekek részvételét a bevonulásban, igen régi eredetű; ez is Jeruzsálemből ered, ahogyan erről Eteria és jeruzsálemi Szent Cirill is tanúságot tesznek. A zarándokasszony leírta azt a momentumot, hogy a szüleik által kísért gyermekek minként vettek részt a körmenetben: „*És amennyi gyermek csak van azon a helyen – még azok is, akik nem tudnak járni, olyan kicsinyek, akiket a szüleik a nyakukban tartanak – mindnyájan ágakat tartanak, ki pálmaágakat, ki olaj-ágakat; és így vezetik a püspököt olyan formában, ahogy az Urat vezették azon a napon*”¹².

Az idézett evangéliumi szakasz valószínűleg a Mt 21,8skk-ban található. Azonban az [olajfa]ágakat hordozó, és így az Úr elé siető gyermekek képe nem tűnik fel az evangéliumokban. Gondolhatunk a Mt 21,15skk szövegére, ahol a főpapok és az írástudók, akik hallják, hogy a gyermekek ezt kiáltják: „*Hozsanna Dávid fiának*”, méltatlankodnak, és ezt mondják: „*Hallod, mit kiabálnak?*” Jézus így válaszol nekik: „*Hallom. Nem olvastátok sose: Gyerekek és csecsemők ajkával hirdetted dicsőségedet?*” (vö. Zsolt 8,3). Nyilvánvalóan egy olyan helyi hagyományról van itt szó, amely az első századok során jelent meg. Jeruzsálemi Szent Cirill Katekézisében valóban ezt olvashatjuk: „*Krisztus igazi tanúi sokan vannak. . . ahogyan tanúskodik az a pálmafa is, amely ágakat adott a gyermekeknek, amelyekkel ők [Jézust] köszöntötték*”¹³.

⁸ G. KOLLAMPARAMPIL, *Week of the victorious paschal Lamn: from Palm Sunday in Easter Sunday in the east Syrian Liturgy*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*, 138–139.

⁹ M. HABTE, *La celebrazione della settimana santa nella Chiesa etiopica*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*, 103–105.

¹⁰ Ch RENOUX, *La grande semaine dans les textes du Rite Arménien*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*, 54.

¹¹ G. PASSARELLI, *Iconostasi. La teologia della bellezza e della luce*, Mondadori, Milano 2003, 220.

¹² Eteria útinaplója, 31. fejezet, 3.

¹³ Jeruzsálemi Szent CIRILL, *Katekézisek X*, 19 (PG 33,685A).

Valószínű, hogy a »gyermekek« kifejezést ebben a szövegrészletben – akárcsak más hasonló szövegekben is – a lehető legtágabb értelemben kell vennünk, vagyis nem csak »fiatal gyermekekről« van szó, hanem »a hitben fiatalokról« is. Más szóval: fennáll annak a lehetősége, hogy a katekumenek (gyermekek) részt vettek a körmenetben, miután már részesedtek az iniciációs rítusokban, és készültek a keresztségre, amelyet a húsvéti vigília-szerzés keretében vehettek majd fel¹⁴.

AZ ÜNNEP GYÖKEREI

A második századig Jézus messiási mivoltának egyik legnagyobb megerősítését a szent Városba való dicsőséges bevonulásában látták, amely Zakariás próféciája szerint történt meg, ahol ezt olvassuk: „Ujjongj, Sion leánya! Zengj éneket Jeruzsálem leánya! Nézd, közeleg királyod: igaz és győzedelmes, alázatos, számáron jó, számár hátán, számárnak csikáján” (Zak 9,9)¹⁵.

Jusztinosz¹⁶ művében, a *Dialógus a zsidó Trifónnal* címűben valóban azt olvashatjuk, hogy „Jézus jeruzsálemi bevonulása nem a Krisztus hatalmát nyilatkoztatta ki, hanem azt mutatta meg az embereknek, hogy valóban ő a Krisztus”¹⁷.

Messze a legfontosabb, egyszersmind a leggazdagabb információforrást az a IV. században, Jeruzsálemben keletkezett írás jelenti, amelyet Eteria Úti-naplójaként ismerünk.

„Másonnap tehát, vagyis vasárnap, amikor belépnek a Húsvét hetébe, amit itt Nagyhétnek neveznek, miután elvégezték a kakas kukorékolásától kezdve azt, amit az Anasztasziszban¹⁸ és a Keresztnél szokás végezni reggelig: vasárnap reg-

¹⁴ Ld. J. PINELLI – I. PONS, *La settimana santa en el antiguo rito hispanico*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*, 246.

¹⁵ Az [olajfa]ágas körmenet mindig is diadalmos karakterrel rendelkezett, és nyugaton már igen korán úgy tekintettek rá, mint Krisztusnak, a királynak az ünnepére. Ld. M. RIGHETTI, *L'anno liturgico nella storia, nella messa, nell'ufficio*, vol. II, Milano 1969, 184–195.

¹⁶ Nablúzban (Szichem) született a II. század kezdetén, pogány kolónusok gyermekeként. Miután több filozófust tanulmányozott, megtért a keresztény hitre, és igen aktív munkásságba kezdett. Vitát folytatott egy zsidóval, Trifónnal. Valószínűleg 155 körül megírta a *Dialógus a zsidó Trifónnal* című művét, majd pedig a *Könyörgés a keresztények érdekében* című írását. Ezt követte az Antoninus Pius császárhoz intézett *Apológia*. Hitéért 165/166-ban ítélték halálra.

¹⁷ *Dialógus a zsidó Trifónnal* 8,8 (magyarul megjelent az *Ókeresztény írók* 8. kötetében, Szent István Társulat, Budapest 1984); vö. *Apológia* 35, 11.

¹⁸ Az Anasztaszisz (Feltámadás) volt az a bazilika, amelyet Jézus sírja fölé építettek, és a Martyriummal egyetemben ez volt a jeruzsálemi liturgikus ünneplések középpontja. Ld. V. CORBO, *La basilique du Saint Sépulcre à Jérusalem*, Jérusalem 1969; Ch. COUASNON, *L'église du Saint Sépulcre à Jérusalem*, London 1974.

gel tehát elvonulnak szokás szerint a nagyobb templomba, amit Martyriumnak neveznek. Azért hívják Martyriumnak, mert a Golgotán van, vagyis a Kereszt mögött, ahol az Úr szenvedett, és ezért Martyrium a neve.

Amikor mindent elvégeztek szokás szerint a nagyobb templomban, de mielőtt befejeződne a szertartás, az archidiakonus megszólal, és először ezt mondja: (...) „Ma mindnyájan legyünk ott a hetedik órában¹⁹ az Eleonaban”.

(...)

Mindenki hazamegy és siet enni, hogy a hetedik órában mindnyájan a templomban, az Eleonaban legyenek, vagyis az Olajfák hegyén, ahol ott van az a barlang, amiben az Úr tanított.

Tehát a hetedik órában az egész nép felmegy az Olajfák hegyére, vagyis az Eleonaba, a templomba; a püspök leül, himnuszokat s a napnak és helynek megfelelő antifonákat mondanak, hasonlóképpen az olvasmányokat is. Amikor elkezdődik a kilencedik óra²⁰, himnuszok éneklése közben felmennek az Imbomonra²¹, vagyis arra a helyre, ahonnan az Úr a mennybe emelkedett, és ott leülnek; ugyanis mindig felszólítják az egész népet a püspök jelenlétében, hogy üljön le, csak a diakonusok állanak mindig. Ott is himnuszokat s a helynek és napnak megfelelő antifonákat mondanak: hasonlóképpen közbeiktatott olvasmányokat és könyörgéseket.

És amikor elkezdődik a tizenegyedik óra²², felolvassák az evangéliumból azt a részletet, ahol a gyermekek ágakkal és pálmákkal találkoznak az Úrral, ezt mondva: „Áldott aki az Úr nevében jön”²³.

(...)

És amennyi gyermek csak van azon a helyen – még azok is, akik nem tudnak járni, olyan kicsinyek, akiket a szüleik a nyakukban tartanak – mindnyájan ágakat tartanak, ki pálmaágakat, ki olaj-ágakat; és így vezetik a püspököt olyan formában, ahogy az Urat vezették azon a napon. 4. És a hegy csúcsáról a városig, s onnan az Anasztasziszig az egész városon át/haladva/, mindnyájan gyalogosan, még ha matrónák és urak is, így vezetik a püspököt rezponzóriumokat mondva,

¹⁹ A mi időszámításunk szerint 13 órákor.

²⁰ A mi időszámításunk szerint 15 óra.

²¹ Az Olajfák hegyének csúcsán található az a hely, amelyet Eteria Imbomonnak nevez (ez a görög *en buono*, vagyis a csúcson kifejezés torzult változata). Itt emlékeztek meg az Úr mennybenmeneteléről. Pár évtizeddel Eteria látogatása után – valószínűleg Poimonia kezdeményezésére – 384 és 392 között egy kör alakú templomot építenek ezen a helyen, amely nagyobb volt a napjainkban ott álló nyolcszögletű épületnél. Ld. P. DEVOS, *La »servante de Dieu« Poimonia*, in *Analecta bollandiana* 87 (1969), 189–212; V. CORBO, *Ricerche archeologiche al Monte degli Ulivi*, Jérusalem 1965, 97–104.

²² A mi időszámításunk szerint 17 órákor.

²³ Zsolt 118,26.

*lassan-lassan, hogy a nép el ne fáradjon, és így érkeznek meg, már este, az Anasztaszisba. Amikor oda megérkeznek, bár már késő van, mégis elvégzik a lucernariumot, ismét imádkoznak a Keresztnél és elbocsátják a népet*²⁴.

Idővel növekedett a jeruzsálemi megemlékezés jelentősége és ünnepélyessége, a VI. századtól kezdve pedig megtalálhatjuk majdnem mindegyik keleti egyházban²⁵. Nyugaton az ünnep első említése majd' egy évszázaddal későbbi – először Sevillai Szent Izidor (†636) műveiben tűnik fel²⁶.

AZ IKONOGRÁFIAI HAGYOMÁNY

Az ünnep ikonográfiai megjelenítései nagyon ősi eredetűek, a legelsőek a IV. századból származnak (szarkofágokon lelhetőek fel). Ezt követően a Rabuláról elnevezett szír evangéliumos könyv (586) és a rossanai bíbor kódex (VI. század) színes képei egy már letisztult ikonográfiai sémát mutatnak, amely – néhány részletől eltekintve – mind a mai napig változatlanul maradt fenn²⁷.

Furnai Dionüsziosz (†1745) 1700 körül kiadott egy bizánci ikonográfiáról szóló művet, amelyben a következőképpen írja le a virágvasárnapi ikont (figyeljük meg, miként nyomatékosítja a gyermekek jelenlétét):

Egy vár, kívül egy hegy és a számárháton ülő, áldó Krisztus; mögötte az apostolok; Krisztus előtt egy fa a hegyen; ezen a fán néhány gyermek ágakat gyűjt, és a földre dobja azokat: egy gyermek fölshalad, és fentről nézi Krisztust; a számár

²⁴ Eteria, 30–31 fejezet; vö. 24, 8–12–25, 1–4. Ezen szövegrészlet liturgikus szempontjainak alaposabb elemzéséhez ld. S. JANERAS, *La settimana santa nell'antica liturgia di Gerusalemme*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*, 25–29.

²⁵ A bizánci hagyományban a tizenkét nagy ünnep ikonjai között megtaláljuk Lázár feltámasztását (virágvasárnap vigiliája); virágvasárnapot, az Utolsó Vacsorát (nagycsütörtök); a Keresztrefeszítést (Nagypéntek); a kenethozó asszonyokat (Húsvét utáni 2. vasárnap); Tamás hitetlenségét (Húsvét utáni 1. vasárnap) és az Úr más ünnepeit. Ld. G. PASSARELLI, *Iconostasi. La teologia della bellezza e della luce*, Milano 2003.

²⁶ Az ünnep teljes történeti leírását megtaláljuk: A. BAUMSTARK, *La solennité des Palmes dans l'ancienne et la nouvelle Rome*, in *Irenikon* 13 (1936/1), XXX; H. GRAFF, *Palmenweihe und Palmenprozession in der lateinischen Liturgie*, Koldenkirchen 1959; M. RIGHETTI, *L'anno liturgico nella storia, nella messa, nell'ufficio*, vol. II, Milano 1969; J. PINELLI – I. PONS, *La settimana santa en el antiguo rito hispanico*, in *Hebdomadae Sanctae celebratio*.

²⁷ Ld. E. LUCCHESI-PALLI, *Einzug in Jerusalem*, in *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Roma – Freiburg – Basel – Wien 1970; G. MILLET, *Recherches sur l'iconographie de l'évangile aux XIVe, XVe et XVIe siècles d'après les monuments de Mistra, de la Macédonie et du Mont-Athos*, Paris 1916 (6. fejezet: *Les Rameaux*). Az utolsó szerző kiemeli azokat az egyedi vonásokat, amelyek az egyes ikonográfiai iskolákat jellemezték. Ld. még DE LOTTO, *Arte, leggende, miracoli. Leggere l'icona*, Padova 1992, 58–60; G. PASSARELLI, *Icone delle dodici grandi feste bizantine*, Milano 1998, 193–210; UÓ., *Icone delle dodici grandi feste bizantine (già e non ancora 370)*, Milano 2000.

előtt más gyermekek, akik közül egyesek ágakat hoznak; mások egybegyűlnek, mások leterítik ruháikat, mások pálmaágakat dobnak a lábaik elé; a vár kapujánál zsidók, férfiak és asszonyok, aki karjaikban és vállaikon gyermekeket hordoznak, ezeknek is ág van a kezében, megint mások a várfalokról és a vár oldalkapui-ból nézik Krisztust²⁸.

Ennek az ikonográfiai sémának a figyelemre méltó állandósága minden bizonnyal abból a tényből fakad, hogy az egyetlen elem, amely inspirálta, az evangélisták beszámolója²⁹. Viszonylag kevés apokrif irat számol be erről az eseményről, és egyik sem tartalmaz olyan jelentős elemet, amely alkalmas lenne arra, hogy a képiség nyelvére lefordítsák, vagy látványos módon gazdagítsák vele az ikonográfiai sémát. Ennek okán a legjobbnak azt az ábrázolást tartjuk, amely a hivatkozott esemény legnagyobb számú részleteit megjeleníti.

KRISZTUS

A kép középpontjában mindig Krisztus láthatjuk, premier plánban. Kereszt alakú dicsfény övezi, amelynek ágain az *omikron*, *ómega* és *nü* betűket olvashatjuk. Ezek a betűk adják ki azt a nevet, amelyet Isten a Sinai hegyen Mózesnek kinyilatkoztatott: „Vagyok, aki vagyok” (Kiv 3,13–14). Így akarja a kép megértetni, hogy Jézus maga Isten. Tunikája bíbor színű, míg köpenye kék: ez kettős, isteni és emberi természetét állítja elénk³⁰.

Kezében pergamentekercset tart, „a követelményeivel ellenünk szóló adólevelet” (Kol 2,14). Ezt az Úr megtestesülésével és szenvedésének gyötrelmeivel törölte el. Segítségül hívhatjuk itt Romanosz Melodosz (VI. század) szép szcenográfiai leírását:

„Úgy hisszük, hogy megtaláltuk a törvényben a szabadulást, azonban mi csak ezen törvény által kigúnyolt szolgák vagyunk; bízunk ezen felül a prófétákban, ám ők keserű szájját hagytak hátra nekünk. Ezért hullunk térdre a gyermekekkel, és mondjuk: légy irgalmas hozzánk, bűnösökhöz, hozzánk, akik megengedtük, hogy keresztre feszítsenek, tépd szét azt a pergament!”

Romanosz szövegében maga a Teremtő válaszol erre a könyörgésre:

„Ó, kezeim által alkotott teremtmény, tudtam én, hogy a törvény nem menthet meg téged, ezért jöttem el személyesen. Nem is várom el a törvénytől, hogy meg-

²⁸ DIONISIO di Furna, *Ermeneutica della pittura*, ld. még G. DONATO GRASSO, *Florentin*, Nápoly 1971.

²⁹ Mt 21,1–15; Mk 11,1–11; Lk 19,29–44; Jn 12,12–19.

³⁰ G. PASSARELLI, *Iconostasi. La teologia della bellezza e della luce*, Milano 2003.

mentsen téged, mivel nem a törvényért teremtettelek téged. A prófétáktól sem várom ezt, hisz ők is ugyanolyan teremtményeim voltak, mint te. Csakis az én feladatam, hogy megszabadítsalak téged ettől a súlyos adósságtól (...). Lehet, hogy jobban szerettem az angyalokat, mint amennyire ez számomra lehetséges? Ők nem olyanok, mint te, nem gonoszak. Én téged mégis sokkal jobban szerettelek. Elrejtettem dicsőségemet, és én, a gazdag, önként szegénnyé lettem, mert nagyon szeretlek³¹.

„Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt vagy a prófétákat. Nem megszüntetni jöttem, hanem teljessé tenni³² – mondja az Úr. Ekképpen ragyogtatta fel szívünkben a fényt, Isten ismeretének és dicsőségének fényét, amely Krisztus arcáról tükröződik³³.

Krisztus szamárháton ül: olykor lovaglólásban, vagyis a legtermészetesebb módon. Ebben az esetben mindennemű szimbolikus jelentés nélkül akarták őt képileg ábrázolni. Azonban sokkal gyakrabban női módra ül a szamár hátán. Ez azt jelzi, hogy úgy ül az állaton, mint egy trónon. Jobb kézzel oszt áldást. Eközben tekintete mintegy szomorúan átöleli a várost és az őt pálmaágakkal fogadó népet. Az a benyomásunk, mintha mindez Romanosz Melodosz szavainak transzpozíciója lenne:

„Tefeléd fordulok: ellöktelek téged, megtagadtalak téged, nem azért, mert gyűlöltelek, hanem azért, mert elébe mentem a te irántam és enyéim iránt érzett gyűlöletednek³⁴.

Ez az ábrázolás világosan illusztrálja Krisztus királyságának gondolatát. Nem fenséges lovaskocsin vonul be Jeruzsálembé, miként a többi király; nem vet ki adókat, és nem övezik őt lándzsákkal felszerelt katonai egységek³⁵, hanem azt akarta, hogy királyi bevonulása békés legyen.

„Íme a mi királyunk, szelíd és békés, szamáron ül, és azért jön, hogy alávesse magát a szenvedésnek, és így gyökerestül tépje ki a szenvedélyeket. Az Ige egy állaton ül, mert meg akarja menteni az értelemmel felruházott létezőket. Láthatjuk szamárháton ülni azt, akit a kerubok hordoznak, és aki az égig ragadta fel Illést a tüzes szekéren. Aki lényegénél fogva gazdag, szabad választása alapján szegénnyé lesz. Saját döntéséből gyöngévé lesz az, aki képes erővel felruházni azokat, akik benne hisznek. Áldott vagy, aki azért jössz, hogy hazahívd Ádámot³⁶.

³¹ ROMANOS IL MELODE, *Inni* (bevezetés, fordítás és jegyzetek: G. Gharib), Roma 1981.

³² Mt 5,17.

³³ Ld. 2Kor 4,6.

³⁴ ROMANOS IL MELODE, XXXI, 14 (p. 303).

³⁵ Ld. Aranyhajó Szt. JÁNOS, *In Matth.*, 66,2.

³⁶ ROMANOS IL MELODE, XXXI, 2 (p. 299–300).

A HÁZAK ÉS A SZAMÁRCSIKÓ

Bizonyos esetekben a kép felső részén hegyen álló házak egy csoportját lehet látni. Betfagé településéről van szó, amelyet szimbolikus módon ábrázolnak. A fő jelenethez képest egy korábbi eseményről van szó. Az evangéliumok valóban azt mondják, hogy amikor már közel voltak Jeruzsálemhez, Betfagéban, az Olajfák hegyének közelében gyűltek össze. Jézus elküldött két apostolt, és ezt mondta nekik: *„Menjetek el a szemközti faluba. Ahogy odaértetek, találtok ott egy megkötött szamárcsikót, amelyen még nem ült ember. Oldjátok el és vezessétek ide. Ha valaki megkérdezné tőletek: Miért oldjátok el? –, így feleljetek: Szüksége van rá az Úrnak.»* A két tanítvány elment, s úgy talált mindent, ahogy mondta nekik. Amikor eloldották a szamarat, gazdájuk megkérdezte: *»Miért oldjátok el a szamarat?«* *»Szüksége van rá az Úrnak«* – válaszolták³⁷.

Aranyszájú Szent János (349–407) ehhez a szöveghez írt kommentárjában jelentőségelteljes részletekkel szolgál:

„Ne gondoljátok, hogy ez egy kevésbé jelentős dolog. Miként lehet meggyőzni a minden valószínűség szerint szegény és a megélhetésüket a munkájukból nyerő embereket, hogy engedjék elvinni az állataikat – amelyek lehet, hogy az egyetlen javukat képezték – anélkül, hogy ellenkezzenek? Miért is mondom: anélkül, hogy ellenkeztek volna? Vagy inkább [azt kellene mondanom:] egyetlen szó nélkül [eltűrték], vagy legalábbis miután megkérdezték az okát, elcsendesedtek magukban, és beleegyeztek. Számomra valóban úgy tűnik, hogy akár az egyik, akár a másik esetről volt is szó, viselkedésük egyaránt csodálatra méltó vagy azért, mert semmiféle ellenállást nem mutattak akkor, amikor eloldották állataikat; vagy azért, mert miután kérdeztek és megkapták az apostolok magyarázatát: »Az Úrnak van rá szüksége«, ezt elfogadták, anélkül, hogy látták volna az Urat, hanem csak a tanítványait [látták]»³⁸.

Ezután a két tanítvány Jézushoz vezette a szamárcsikót, és ráterítve ruháikat ráültették Jézust³⁹. Mindez azért történt, hogy beteljesedjen az, amit Zakariás próféta előre meghirdetett: *„Ujjongj, Sion leánya! Zengi éneket Jeruzsálem leánya! Nézd, közeleg királyod: igaz és győzedelmes, alázatos, számaron jó, számar hátán, számarnak csikaján»⁴⁰.*

A képünkön szereplő számar magabiztosan halad előrefele, mivel Krisztus – írja Aranyszájú Szt. János – *„ez alkalommal két prófécit teljesít be: az*

³⁷ Lk 19,30–34; vö. Mt 11,1–7.

³⁸ Aranyszájú Szent János, *In Matth.*, 66,2.

³⁹ Ld. Lk 19,35; Mt 21,7; Mk 11,7.

⁴⁰ Zak 9,9.

egyiket a cselekedeteivel, a másikat pedig a szavaival. Az első próféciát azzal teljesíti be, hogy számárháton érkezik, ezzel megvalósítja Zakariás próféta szavait, aki már korábban megjövendölte, hogy a király számárháton érkezik. És beteljesítve ezt az ősi próféciát, egy új próféciát valósít meg, ugyanis cselekedeteivel előre jelzi azt, ami majd a jövőben fog megtörténni: hogy tudjuk, Krisztus itt a pogányok igényét jelenti be, akiket eddig tisztátalan állatoknak tartottak; behelyezkedik az ő környezetükbe, akik hozzá jönnek, és őt követik majd. Ily módon tehát az egyik prófécia megvalósulása egy újnak a kezdetét jelenti”⁴¹.

Az ünnepre írt egyik himnuszban így énekeltek: „Te, aki egy számaron ülsz, te előre jelzed a pogányok megtérését, akiket zabolátlanná tett az, hogy visszautasították a hitet”.

A számár az ember ösztönös oldalát jelenti, ahol az élet teljességgel a földi és érzéki szinten zajlik le. A szellem meglovagolja az anyagot, amelynek alá kell vetnie magát, ahogyan Krisztus is a számár hátán ül. Aranyszájú Szent János ezt írja:

„Az Egyházat és az új népet jeleníti meg, amely egészen eddig tisztátalan volt, és tisztává lesz akkor, amikor Jézus a hátára ül. Észre kell vennünk, miként marad meg a kapcsolat a kép és a valóság között. Az apostolok adják át az állatokat: ugyanis valóban az apostolok azok, akik meghívták a hitre úgy a zsidókat, mint minket; és az ő közvetítésüknek köszönhetjük, hogy eljutottunk Krisztushoz”⁴².

A PÁLMA ÉS A GYERMEKEK

A Krisztus és Jeruzsálemi közötti területen igen gyakran pálmafa látható, ahonnan a gyermekek ágakat tépnek le az ünnepléshez. Jeruzsálemben már a IV. század közepétől kezdve létezik egy hagyomány, amelynek segítségével behatárolhatjuk, hol volt az a pálmafa, amelyről az ágakat letépték. Ahogy fentebb már elmondtuk, jeruzsálemi Szent Cirill *Katekézisében* valóban ezt olvashatjuk: „Krisztus igazi tanúi sokan vannak... ahogyan tanúskodik az a pálmafa is, amely ágakat adott a gyermekeknek, amelyekkel ők [Jézust] köszöntötték”⁴³.

Mindazonáltal a pálmafa jelenléte a képen nem is annyira egy történelmi valóság emlékezete, hanem sokkal inkább szimbolikus elem.

⁴¹ Aranyszájú Szent JÁNOS, *In Matth.*, 66,2.

⁴² Uo.

⁴³ Jeruzsálemi Szent CIRILL, *Katekézisek X*, 19 (PG 33,685A).

„Vessző kél majd Izáj törzsökéből, hajtás sarjad gyökeréből. Az Úr lelke nyugszik rajta. (...) Azon a napon az Izáj gyökeréből támadt sarj zászlóként áll majd a népek előtt. (...) Azon a napon az Úr újra kinyújtja kezét, hogy birtokba vegye népe maradékát”⁴⁴.

A pálmafa Krisztust jelképezi, aki kitölti az Isten hegye, vagyis az istenség és a város, vagyis az emberség közötti üres teret.

Már elmondtuk, hogy virágvasárnap a gyermekek ünnepe volt, és az ikonográfia nagy figyelmet szentel nekik. A gyermekek nem teszik fel a kérdést: Ki ő?, hanem ők azok, akik kiáltásaikkal – *Hozsanna Dávid Fiának* – kiváltják a főpapok és a farizeusok méltatlankodását⁴⁵.

Ennek kapcsán érdekes elolvasnunk az apokrif *Nikodémus evangéliumának* következő részét:

„A főpapok és az írástudók (...) és a többi zsidó tanácsot tartottak, és elmentek, hogy lássák Pilátust, és hogy számos gáztettel megvádolják Jézust. (...) De Pilátus hívatta őket és így szólt hozzájuk: »Hogy hallgathatnék ki én, aki csak helytartó vagyok, egy királyt?»

Ők így feleltek neki: »Mi nem azt mondtuk, hogy ő király, hanem hogy ő állítja ezt magáról.»

Ekkor Pilátus hívott egy hírvivőt, és ezt mondta neki »Vezesd hozzám Jézust, de szelíden!«

Elment a hírvivő, s amint megismerte Jézust, imádta őt, leterítette a földre a köpenyét, amely a karján volt, és így szólt Jézushoz: »Uram, lépj rá és jöjj, a helytartó hivat téged.»

Amikor a zsidók látták, hogy miként tesz a hírvivő, kiáltozni kezdtek, és azt mondták Pilátusnak: »Miért nem hivattad egy egyszerű hírnökkel? Miért küldtél hozzá egy hírvivőt?» Valóban, amikor a hírvivő meglátta Jézust, imádta őt, leterítette előtte a földre a köpenyét és úgy vezette őt, mint egy királyt.

Pilátus ezután maga elé hívatta a hírvivőt, és megkérdezte tőle: »Miért tettél így: terítetted a földre a köpenyed, hogy arra lépjen?»

A hírvivő így felelt: »Kormányzó Úr! Amikor Alexandriából Jeruzsálembe rendeltél, én láttam őt, amint egy számaron ült, és a zsidó gyermekek kiáltoztak ágakkal a kezeikben, miközben mások a ruháikat eléje terítették és ezt mondták: Üdv neked, aki az egekben lakozol! Áldott legyen, aki az Úr nevében jön!«

A zsidók kiáltozva így válaszoltak a hírvivőnek: »A gyermekek héberül beszéltek, hogyan értetted meg hát te görögül?»

⁴⁴ Iz 11,1–2.10.11.

⁴⁵ Ld. Mt 21,10–16.

A hírvivő így válaszolt nekik: »Mégkérdeztem egy zsidótól, mit mondanak héberül?«

A zsidók ezt válaszolták neki: »Hosiahna bimromin. Baruk haba besem Adonai.«

Pilátus megkérdezte: »Mit jelent a hozsanna és a többi?«

Ezt válaszolták neki: »Üdv neked, aki az egekben lakozol! Áldott legyen, aki az Úr nevében jön!«

Pilátus ekkor ezt mondta nekik: »Tehát ti magatok is megerősítitek, hogy a gyermekek ezt mondták; hát akkor miben vétett volna hibát küldetése teljesítésében a hírvivő?«

És ők hallgattak.⁴⁶

Dávid emlékeztet:

„Dicsőségedet az egekig magasztalja a gyermekek és a kicsinyek ajka. Védőbástyát emeltél elleneid ellen, hogy elhallgattasd az ellenszegülőt és a lázadót»⁴⁷.

Íme, ezért láthatunk tehát az ikonográfiai ábrázolásokon kicsiny gyermekeket a szüleik karjain, másokat kézen fogva, másokat a pálmafára felmászva, másokat ruháikat levéve és megint másokat köntöseiket a földre terítve.

A HEGY ÉS A TANÍTVÁNYOK

A bal oldalon emelkedő hegy az Olajfák hegye, ahonnan Jézus leereszkedik, hogy bevonuljon Jeruzsálembe. Ez a hegy számos szimbolikus jelentéssel bír, amelyek kifejezést nyernek ezen a képen.

Ez a messiási hegy, amely szemben áll Sion hegyével. Valóban ezt írja Izajás:

„Az Úr házának hegye szilárdan áll majd a hegyek tetején, és magasabb lesz a halmoknál. (...) [Az Úr] kezét emel Sion leányának hegye, Jeruzsálem dombja ellen»⁴⁸.

A kép együttesét nézve a hegyet Jeruzsálemmel szemközt látjuk, a várost pedig falai közé zárva.

Izajás mondja: „Sehol nem ártanak, s nem pusztítanak az én szent hegyemen. Mert a föld úgy tele lesz az Úr ismeretével, mint ahogy betöltik a vizek a tengert»⁴⁹.

⁴⁶ Nikodémus evangéliuma I, 1–4.

⁴⁷ Zsolt 8,2–3; ld. Mt 21,16.

⁴⁸ Iz 2,2.10,32.

⁴⁹ Iz 11,9.

Úgy tűnik, mintha Jézus egész alakja is megerősítené ezeket a szavakat az ünnep ikonográfiájában. Jeruzsálem felé tekint, de egész teste a hegy, az apostolok és az új nép felé fordul: „Krisztusnak, a királynak, a főpapnak és áldozatnak az ünnepi menete a hívők környezetéből kerül ki”⁵⁰.

Ahogy Jézus közeledik az Olajfák hegyének lejtője felől, az örömtől áthatott tanítványok sokasága erős hangon Isten dicséretébe kezd, ahogyan azt a Lukács szerinti evangéliumban olvashatjuk (Lk 19,37):

„Nagy ujjongással töltöd el őket, kitörő örömet adsz nekik. Úgy örülnek majd színed előtt, ahogy aratáskor szoktak örülni, s ahogy akkor örülnek, amikor a zsákmányt osztják, (...) mert (...) az ő vállára kerül az uralom. Így fogják hívni: Csodálatos Tanácsadó, Erős Isten, Örök Atya, Béke Fejedelme”⁵¹.

FORDITOTTA: TÖRÖK CSABA

ÉLETRAJZI ADATOK:

GAETANO PASSARELLI a bizánci kultúra és liturgia professzora a római Pápai Keleti Intézetben, számos olasz egyetemen tanított bizánci történelmet. A »Studi sull’Oriente Cristiano« folyóirat és a Jaca Book kiadó »Donne d’Oriente e d’Occidente« sorozatának a szerkesztője. Ennél a milánói kiadónál jelent meg az *Icone delle docici grandi feste bizantine* című kötete. Történettudományi konzulens a Szenttéavatási ügyek Kongregációjában.

⁵⁰ Paul EVDOKIMOV, *L’ortodossia*, Bologna 1965, 373–374.

⁵¹ Iz 9,2.5.